

ленных на развитие музыкальных способностей и художественной коммуникации учеников.

Ключевые слова: ритмично-коммуникационные упражнения, уроки искусства, коммуникация через искусство, Bodi percussion

Kisilchuk I.M., Music Teacher, Teacher-Methodologist, Rivne, Secondary School № 16, Rivne, Ukraine, irkis79@gmail.com
Rhythmic and communication activities at Art lessons

The issue of implementation of the content of communication line "Communication through Art" at Art lessons in schools has been updated. The definitions of concepts of communication and communicativeness, artistic communication in the researches have been defined. Communication functions in the educational process have been specified in the field of art lessons. In addition, the methods of implementing this content line in new Art textbooks for 1st grade have been analyzed. The author concludes that there are tasks and games which promote artistic communication on the themes of art at various stages of lesson.

One of the options for achieving this goal is the use of rhythmic and communication activities that integrate rhythmic exercises, sound tapes of Bodi percussion. These activities are aimed at developing students' musical abilities and establishing artistic. Rhythmic and communication activities are divided into several types (verbal and nonverbal; using musical (noise) instruments and without them, activities for musical accompaniment and without musical accompaniment). The author gives examples of rhythmic and communication activities with photo illustrations of symbols of audio gestures, scores for students' performance, methodology how to work with them.

Keywords: rhythmic and communication activities, Art lessons, communication through Art, Bodi percussion.

Стаття надійшла до редакції 20.09.2018 р.

DOI 10.32405/2308-8885-2018-4-13-18 УДК[78:159.928.23]-043.83:373.5

Райт Інна Сергіївна,

науковий співробітник лабораторії естетичного виховання та мистецької освіти ІПВ НАПН України, м. Київ, Україна,
inna_denysiuk@ukr.net

ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНИХ УПОДОБАНЬ УЧНІВ ОСНОВНОЇ ШКОЛИ

Висвітлено особливості формування музичних уподобань учнів основної школи на уроках музичного мистецтва. З'ясовано основні відмінності між поняттями «уподобання», «інтерес» та «художній смак». Визначено музичні уподобання як тимчасову форму ставлення особистості до результатів власної музичної діяльності, яка виражає особистісні художні надбання, отримані у процесі сприйняття й осмислення музики, виконавства і мистецько-творчої діяльності. Акцентовано значення музично-стильового підходу в діяльності вчителя. Виділено основні музичні стилі та жанри, що формують поліваріантність уподобань учнів. Досліджено значення імпровізації як ефективного методу формування мистецьких уподобань учнів.

Ключові слова: музичні уподобання, вчитель музики, музично-стильовий підхід, музична імпровізація.

Швидкі глобальні зміни та інноваційні виклики в сучасному суспільстві, спонукають до формування особистості нового зразка – адаптивної, пластичної, яка здатна не лише швидко засвоювати спеціальні компетентності у своїй професії, а й постійно розвивати особистісний потенціал – працювати над власними культурними інтересами, поглядами та смаками, вдосконалювати різнобічну професійну, творчу діяльність. Така реактивність у дії дає змогу особистості почуватися вільно в широкому творчо-інформаційному просторі, що є важливою ознакою сьогодення. Тому в системі масового музичного виховання та освіти основний акцент належить робити на розширенні інтонаційно-образного багажу учня, розвитку

його емоційного відгуку на музику, формуванні стійкого інтересу до музичного мистецтва, і – що найголовніше – на формуванні мистецьких, зокрема музичних, уподобань.

Проблематика уподобань особистості у сфері музичного мистецтва та тлумачення цього явища науковцями і практиками ще не достатньо досліджена.

Очевидно, що із зазначеною проблемою ми зустрічаємось тоді, коли особистість не здатна сформувати самостійне ставлення до художнього: проявити творчу свободу у виборі художньо-естетичних ідеалів, звуко-зображальних образів, а також тоді, коли така неспроможність негативно позначається на вмінні орієнтуватися в музичних тенденціях, розрізняти справжнє мистецтво від фальшивого

(дилетантського), здібності глибинно поцінювати музику, як справжній знавець прекрасного. Тому проблема пошуку ефективних шляхів та методів формування уподобань учнів у сфері музичного мистецтва є особливо актуальною для основної школи, адже саме в підлітковому віці відбувається становлення свідомості особистості, формування стійких світоглядних позицій, навичок творчої самореалізації тощо.

Кожна особистість (учень) по-своєму виявляє інтерес і захоплення музичним мистецтвом, віддає перевагу певному музичному жанру, улюбленому композиторові, окремому твору, маючи власний слухацький багаж. Тобто музичний смак, інтерес до художньої творчості учня виникає на набутому слухацькому досвіді. Уподобання формується на здатності до гнучкості, пластичності та динамічності пізнавальних процесів, а отже, відрізняється за своєю природою та змістом.

Як зазначалось, проблема формування мистецьких уподобань не є дослідженою на належному теоретико-методологічному рівні: її окремих і часткових аспектів торкалися філософи (В. Андрущенко, Ю. Борєв, В. Касьян, А. Колесников), психологи (Л. Виготський, В. Петрушин, В. Ражніков, Б. Теплов), педагоги в галузі мистецької освіти (Б. Асаф'єв, Ю. Алієв, П. Бурдє, В. Дружнін, А. Луначарський, Г. Падалка, О. Рудницька, О. Семашко, В. Суханцева, Т. Чередниченко) та ін.

Вивчаючи *естетичні уподобання*, науковці тлумачать їх як симпатії або антипатії особистості до визначених об'єктів (Е. Абдулін, Л. Беземчук); потреби особистості (Ю. Алієв); інтереси та художній досвід особистості, що дає можливість індивіду спілкуватися з прекрасним або брати активну участь у його створенні (М. Верб, В. Волинкін, М. Горбунова); сукупність здібностей, знань та особистісного досвіду, які забезпечують розвиток емоційно-почуттєвої сфери особистості в процесі художньо-естетичної діяльності (Д. Кірнарська); зацікавленість людини в художніх цінностях, які необхідні для осягнення мистецьких явищ (О. Рудницька); наявність інтересів особистості, що дають можливість виявити її музич-

но-естетичне ставлення до навколишньої дійсності (Г. Падалка).

Аналіз названих досліджень свідчить про те, що означена проблема потребує глибокого вивчення під кутом зору методології і методики формування – необхідний пошук нового методичного інструментарію, який буде спрямований на формування широкого спектру уподобань сучасної особистості школяра, на розвиток їх поліваріантності (або різноманітності) в умовах шкільного навчання. Тому, **метою нашої статті** є поглиблення знань вчителів мистецтва з методики формування музичних уподобань учнів основної школи на уроках мистецтва та надання необхідної методичної допомоги вчителю музики, робота якого ґрунтується на музично-стильовому підході.

У вітчизняній та зарубіжній практиці дефініцію «уподобання» зчаста отожднюють із близькими за змістом термінами «естетичний смак», «інтерес», а також – «потяг». Однак вивчення наукових джерел, спостереження та педагогічна практика показують, що відмінність між ними існує. На основі аналізу спеціальної літератури визначаємо **музичні уподобання учнів** як *тимчасову форму відношення чи ставлення до результатів власної музичної діяльності, яка виражає їх особистісні художні надбання, отримані у процесі сприйняття і осмислення музики, а також у ході виконавства і мистецько-творчої діяльності* [6, с. 117].

Практика свідчить, що мистецькі уподобання учнів загальноосвітньої школи можуть відрізнятися від уподобань учнів, які, окрім основної школи, відвідують музичну чи художню школу, беруть уроки вокалу, грають у театральному гуртку чи танцюють у хореографічному ансамблі. Відмінність полягає у змістовності, стійкості та сформованості тих чи інших смаків, потягів, наявності вражень, які учні отримали в позаурочній діяльності. Позашкільна мистецька діяльність (у школах мистецтв, позашкільних навчальних закладах та ін.) учня може мати більше спрямовування на виховання творчого «Я» особистості, ніж уроки музичного мистецтва у загальноосвітній школі. Тут мистецтво опановують добровільно, а

способи його освоєння відповідають уподобанням, потребам, здібностям учнів. Для прикладу: у музичних школах представлено академічне, народне мистецтво, естрада, джаз; учні опановують гру на музичному інструменті, вокал, сольфеджіо, музичну літературу, відвідують заняття в хорі, оркестрі, у різноманітних ансамблях, пізнають музичний фольклор і обряди [4, с. 8]. Хоча зазначимо: справа тут не тільки у програмах і в більшому полі практичної мистецької діяльності учня, а й врешті-решт у методичній майстерності вчителя, у його особистій манері залучення дитини до мистецтва і світу прекрасного. Однак переваги і певні недоліки навчання мистецтва існують у різних освітніх системах і закладах, де існують чималі резерви для сприяння мистецькому розвитку і саморозвитку дитини.

Уроки музичного мистецтва в закладах загальної середньої освіти мають спрямовуватися на виховання обізнаного слухача, який вмітиме виявляти власні художні інтереси та потреби; вмітиме здобувати, опрацьовувати мистецьку інформацію; не боїтиметься пропонувати нові ідеї, шляхи їх художнього розв'язання; презентуватиме власні творчі досягнення; застосовуватиме мистецький досвід для вираження емоцій, почуттів, переживань; у майбутньому зможе добре орієнтуватися у жанрах та стилях музики та вмітиме її інтерпретувати і вибирати найкраще для себе [5, с. 4].

Не можна не відмітити той факт, що сучасний учень прагне швидко вчитися і розвиватися, здобувати знання «тут і тепер», а головне – мати можливість свободи вибору, при тому не докладаючи максимуму зусиль, – це риса сьогоденного покоління з кліповим мисленням. А отже, навчати таку особистість може фахівець якісно нової формації – агент змін, який є творчим, здатний розвиватися і орієнтуватися на потреби учня [3, с. 7]. Такий учитель готує власні авторські навчальні програми, самостійно обирає підручники, методи, стратегії, способи і засоби навчання; активно виражає власну думку. Якщо йдеться про вчителя музики, то такий фахівець має арсенал різноманітного музичного репертуару і методичного матеріалу, є

«творчо зарядженим» для музичної комунікації з учнями з приводу різних музичних стилів та жанрів, не залежно від власних музичних смаків і переконань. Але найголовніше – сучасний учитель має бути модератором у мистецьких пошуках учня, котрий визначається, яка музика йому подобається, а яка – ні, дискутує з учителем, учиться грамотно апелювати до опонента (вчителя, однокласника). Зазвичай можливості для цього на уроці є, варто лише широко використовувати вокальні та інструментальні імпровізації, голосові ігри, а процес слухання музики доповнювати завданнями на активізацію слухової уваги, музичними іграми, інсценівками [2, с. 20].

Саме на вирішення означених завдань націлена розроблена нами **методика формування музичних уподобань учнів основної школи** в урочний та позаурочний час, що передбачає залучення учнів до широкої мистецько-творчої діяльності: прослуховування музики, власне відтворення (імпровізація), вивчення різножанрових творів музичного мистецтва (від фольклору до сучасності), мистецький аналіз та обговорення найяскравіших музичних творів. Можливість власного відтворення та імпровізації дозволять учням вільно почуватися у виборі власних музичних переконань і творчо самовиражатися мовою мистецтва. Обговорення музичних творів дасть можливість учням вчитися розмірковувати про музику, порівнювати різні твори, стилі та жанри.

Організація процесу формування музичних уподобань розгортається на підґрунті **музично-стильового підходу**.

Стильовий підхід не є новим у роботі шкільного вчителя музики. Адже його особливості чітко прописані у програмі «Мистецтво» (5–7 класи), інтегрованому курсі «Мистецтво» (8–9 класи). Так, починаючи з 7-го і закінчуючи 9-м класом учні загальноосвітніх навчальних закладів, відповідно до навчальної програми, зобов'язані опанувати особливості стилів і напрямів мистецтва (Розділ 1. Стилi та напрями мистецтва) [1, с. 51]. З метою зацікавлення учнів різними музичними стилями та їх опанування у практичній діяльності, вва-

жаємо доцільним їх пізнання паралельно з музичною імпровізацією учнів, що дозволить навчити їх сприймати, переживати, аналізувати і виконувати музику з позиції «Я-творець».

Завдання вчителя – захопити учнів мистецтвом, знайти емоційний відгук, щоб з'явилося бажання самостійно знайомитися з мистецькими шедеврами світової музичної культури, музичних картин різних художніх стилів та напрямків.

Розглянемо особливості ознайомлення підлітків з музичними стилями – деякі з них більш детально, із наочно-практичним зображенням. (*Примітка*: наведені далі нотні приклади орієнтовані на вчителя, який володіє навичками гри на фортепіано. Однак даний матеріал буде корисним і вчителям, які володіють іншими музичними інструментами (наприклад, баяном) і мають можливість «адаптувати нотний матеріал під себе»).

Для ефективного формування мистецьких уподобань учнів основної школи пропонуємо застосовувати імпровізацію паралельно із вивченням конкретних стилів та жанрів, які ми вибудовували у наступній *послідовності*: народна пісня (фольклор); романс, балада, естрадна пісня (музика розважального типу); симфонія, увертюра, опера, кантата (академічна музика); блюз, свінг (джазова музика); рок-н-рол (популярна музика); фанк; рок-музика; босса-нова (латиноамериканська музика). Розглянемо деякі з них більш детально.

Жанр **народної пісні** є найближчим, найзрозумілішим за своєю природою і логікою побудови для учня основної школи. Сукупність таких елементів, як: зрозумілий текст (найчастіше подається рідною мовою), легка у побудові мелодія, простий ритмічний малюнок, – роблять цей жанр найпростішим для включення учнів у музичну імпровізацію. Так, варіанти завдань з імпровізації можуть бути наступні: продекламувати вірш чи куплет вірша (на вибір) і заспівати його у народній манері з використанням притаманних фольклорній музиці вигуків (ох, ух, ой, ех тощо), протяжних голосних (наприклад: ой та-а-м на-а го-о-рі-і).

Жанр **романсу, балади, естрадної пісні** близький до народної пісні та дозволяє застосовувати імпровізацію у вигляді створення кавер-версій. Назва кавер – (з англ. cover – обкладинка, вкривати, оббивати) серед музикантів вживається для позначення будь-якої нової інтерпретації пісні, вокального синглу, який зрештою перетворюється у кавер-версію – власний варіант даного виконання. Для створення такого каверу вчитель повинен разом з учнями обрати таку композицію, яка є впізнаною (популярною) – здебільшого їй притаманна легка мелодична лінія і проста гармонічна основа.

Вважаємо, що безперечно цінність для формування музичних уподобань сучасних учнів несе музика ХХ–ХХІ ст., зокрема такі різновиди, як джаз, поп та рок. Спробуємо зосередитися на розкритті їх особливостей та вивчення.

У чинній програмі «Мистецтво» (5–7 класи) чітко йдеться про те, що учні починають знайомство із музичними жанрами з 6 класу основної школи, і на 7 клас припадає знайомство із такими стильовими напрямками, як джаз, поп, рок та інші. У свою чергу інтегрований курс «Мистецтво» (8–9 клас) знайомить учнів з такими стильовими напрямками: імпресіонізм та постімпресіонізм, різновиди модернізму і постмодернізму. На наш погляд, засвоїти цінності джазу і рок-музики та зрозуміти меседжі, які вона несе, зможуть учні на межі 8–9-х класів, коли у підлітків з'являється інтерес до такої музики, усвідомлене бажання її пізнавати, заглиблюватися в її зміст. Розкриємо основні особливості кожного із музичних напрямків і їх освоєння учнями.

Вивчення **джазової музики** пропонуємо розпочати із прослуховування (набуття учнями слухового досвіду), ескізного виконання (практичної демонстрації вчителем музичних прикладів). У цьому вчителю допоможе творчість найяскравіших представників цього напрямку, зокрема таких як: Дюк Еллінгтон («In a Sentimental Mood», «Caravan»), Чарлі Паркер («A Night in Tunisia»), Нет Кінг Коул («Autumn leaves»), Дейв Брубек («Take five»), Елла Фіцджеральд («Cry me a river»), Ніна Сімон («Feeling good»). Така послідов-

ність наведених творів зумовлена поетапністю розвитку джазової музики та її поступового ускладнення для слухачів. Вдалим прикладом для демонстрації джазу і його основних особливостей (імпровізація, поліритмія, синкоповані ритми, ритмічна фактура – свінг) на уроці мистецтва може бути творчість Джорджа Гершвіна («Rhapsody in Blue», «I got rhythm») (див. нотний приклад 1).

Надзвичайно вагомим стилем (жанром) джазової музики є **свінг**. Його представниками є такі відомі музиканти, як Бенні Гудмен («Sing Sing Sing»), Глен Міллер («In the mood», «Moonlight Serenade»), Френк Сінатра («Fly me to the moon», «New York New York», «My Funny Valentine»). Свінг характеризується ритмічним погойдуванням, розхитуванням, що зумовлене специфічним співвідношенням тривалостей: восьма з крапкою і шістнадцята; четвертна з крапкою і восьма тощо. Для прикладу вчитель музики може використати фрагмент із відомої композиції Гленна Міллера «In the Mood» і подати його у власному виконанні. У процесі демонстрації даного нотного фрагменту вчитель може залучити учнів. Частина з них буде «плескати в такт» – на кожну долю, частина – на слабкі долі (плескання на 2 і 4), ще частина учнів – в кожній долі на «і». Тоді як вчитель музики, свінгуючи, демонструватиме дану композицію на музичному інструменті (див. нотний приклад 2).

Блюз – ще один жанр джазового мистецтва, в якому творили Луї Армстронг («Hello Dolly»), Біллі Холідей («Summertime»), Джо Кокер («You Can Leave Your Hat On»). Надихнути учнів дослідити цей жанр спонукатиме власне виконання імпровізації вчителем (як солістом) та спільне виконання разом з учнями на шумових інструментах (як супровід). Можна запропонувати взяти ритмічний рисунок з композиції Джо Кокера «You Can Leave Your Hat On» (див. нотний приклад 3).

Одним із найцікавіших жанрів популярної (поп) музики є **рок-н-рол**, що вгадується слухачами через просту мелодію, побудовану на рифах, що супроводжуються важким ритмом з акцентами на 2 і 4 долі. Яскравими представниками рок-енд-ролу є Рой

Нотний приклад 1. Джордж Гершвін. «I got rhythm»

Нотний приклад 2. Гленн Міллер «In the Mood»

Нотний приклад 3. Блюзовий квадрант

Браун («Good rockin' tonight»), Білл Хейлі («Rock around the Clock»), Чаббі Чекер («Let's Twist again»), Елвіс Преслі («Blue suede shoes», «Jailhouse Rock») (див. нотний приклад 4).

Розкриваючи особливості стильового підходу до уроків музики, хочемо зазначити наступне: по-перше, розуміння стилів, жанрів та напрямків музичного мистецтва дозволяє учневі мати свободу вибору тих чи інших музичних уподобань і розвивати їх у подальшому поза шкільними межами.

Саме на формування такої свободи вибору повинна бути спрямована робота учителя музики, зокрема його методика, суть якої полягає в поєднанні стильового розуміння музики із власною імпровізацією учнів.

Висновок. Проблема формування музичних уподобань учнів на уроках музики потребує пошуку нових шляхів і методів, особливо з урахуванням особливостей сучасних підлітків та розвитку сучасної музичної культури – і вітчизняної, і зарубіжної. Звернення у процесі

формування музичних уподобань учнів основної школи до музичного стилю і його пізнання через власну імпровізацію спільно з учителем музики – це лише один із великої кількості можливих варіантів, але в свою чергу цей методичний прийом не менш складний і різновекторний. Його специфіка полягає в тому, щоб оволодіти якомога більшою кількістю різноманітної жанрово-стильової палітри музики. Вивчаючи нові напрямки (стилі, жанри) музичного мистецтва і вмючи їх відтворювати (імпровізувати), учні вчать глибше сприймати музику, краще її аналізувати та тлумачити. Все це дозволяє виховувати обізнану молодь, яка має широкий спектр музичних уподобань і є культурно компетентною.

Подальших наукових розвідок потребують питання застосування музичної імпровізації на уроках музики в контексті вивчення учнями музичного мистецтва ХХ–ХХІ ст.

Райт І. С., кандидат педагогічних наук, научний співробітник лабораторії естетичного виховання і художественного образования ІПВ НАПН України, г. Киев, Україна, inna_denysiuk@ukr.net

Формирование музыкальных предпочтений учащихся основной школы

Освещены особенности формирования музыкальных предпочтений учащихся основной школы на уроках музыкального искусства. Выяснены основные различия

между понятиями «предпочтение», «интерес» и «художественный вкус». Определено музыкальное предпочтение личности как временную форму отношения к результатам собственной музыкальной деятельности, которая выражает личностные художественные достижения, полученные в процессе восприятия и осмысления музыки, в ходе исполнения и художественно-творческой деятельности.

Акцентируется значение стиливого подхода в деятельности учителя-музыканта. Выделены основные музыкальные стили и жанры, формирующие поливариантность предпочтений учащихся основной школы. Исследовано значение импровизации как эффективного метода формирования художественных вкусов учащихся.

Ключевые слова: музыкальные предпочтения, учитель музыки, стиливый подход, музыкальная импровизация.

Wright I. S. Researcher of the Laboratory of Artistic and Aesthetic Education of the Institute of Problems on Education of NAES of Ukraine, Kyiv, Ukraine. inna_denysiuk@ukr.net

Formation of musical preferences of secondary schoolchildren

The article is devoted to the significance of mass music education and formation of a young person. The main emphasis is on the expansion of students' knowledge of intonation, the development of their emotional response to music, and formation of a steady interest in music. In particular, attention is paid to the importance of formation of students' musical preferences in institutions of general secondary education.

The peculiarities of the formation of pupils' musical preferences in basic school at music lessons have been substantiated. The main differences between the concepts of "preferences", "interest" and "artistic taste" have been found out. It was determined that students' musical taste and artistic interest are formed on acquired listening experience, but musical preferences are formed on the ability to flexibility, plasticity and dynamism of cognitive processes. It distinguishes these two processes by their nature and content.

The author highlights the significance of the musical-stylistic approach in teacher's activities at music lessons. The main musical styles and genres in order to develop the pupils' multivariate preferences are: folklore, academic music, jazz, pop and rock music. The importance of improvisation as an effective method for the formation of students' artistic preference has been carried out. The key features of the study of jazz and improvisation at music lessons at school have been determined. The author proposes the logic how to study jazz at school music lessons. It is based on the gradual complication of jazz music in the context of its historical and cultural development and transformations.

Keywords: musical preferences, music teacher, musical-style approach, musical improvisation.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Гайдамака О. В. Вивчення предметів художньо-естетичного циклу в основній школі : методичні рекомендації / О. В. Гайдамака // Мистецтво та освіта. – 2017. – № 3 (85). – С. 48–52.
2. Денисюк І. С. Музична імпровізація: від вчителя музики до учня / І. С. Денисюк // Мистецтво та освіта. – 2016. – № 2 (80). – С. 18–22.
3. Концепція нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу 8 вересня 2018 року: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
4. Комаровська О. А. Мистецька освіта: глибина й багатогранність / О. А. Комаровська // Мистецтво та освіта. – 2016. – №1 (79). – С. 6–9.
5. Падалка Г. М. Розвиток мистецької освіти: модернізаційні процеси / Г. М. Падалка // Мистецтво та освіта. – 2016. – № 3 (81). – С. 2–6.
6. Формування мистецьких уподобань учнів основної і старшої школи на уроках мистецтва та в позаурочний час : монографія / О. А. Комаровська, Н. Є. Миропольська, С. А. Ничкало, І. С. Денисюк, І. В. Руденко; за ред. О. А. Комаровської. – Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2018. – 144 с.

Нотний приклад 4. Білл Хейлі «Rock around the Clock»

Стаття надійшла до редакції 15.10.2018 р.